

23699

A

THEOLOGIAI FŐISKOLÁK ÉRDEKÉBEN.

FELELETÜL

AZ EVANG. EGYETEMES EGYHÁZ THEOLOGIAI BIZOTTSÁGA

„THEOLOGIAI RENDSZERÉ“-RE

IRTA

DR. SCHNELLER ISTVÁN,

EGYETEMI TANÁR.

POZSONY.

WIGAND F. K. KÖNYVNYOMDÁJA.

1903.

XB 15452

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J000967134

hez kötve, hogy így tehát a papnak nincsen közvetítő szerepe; hanem ellenkezőleg minden egyes hívő, mint nem kis-korú, Krisztus szívében felismert Istenében nem csak nyugal-mát, békéjét leli meg, hanem bírja ebben azt az erőt is, mely őt önkényes természetétől, valamint másrészt a világ-tól, az emberektől függetleníti s így bírja éppen ebben a *vallás- és gondolkodás szabadságának alapját is.*

Ezen elvvel belehelyezkedett a protestáns egyház az emberi szellem szabad fejlődésének folyamatába s így a szabad tudományos kutatás áramába. A protestantismus és a szabad, önálló kutatás egy forrásból merít; alapjában egylényegű.

Ezért is a prot. egyház theológiája addig mig protestáns, soha más, mint szabad nem lehet; soha a tudomány össz-fejlődésétől el nem különülhet, soha maga számára más kri-tériumot nem arrogálhat, mint minőkkel a többi tudományok bírnak.

Ezen szent meggyőződésesem engedte meg azt, hogy theol. tanár lehettem, sőt éppen ezen meggyőződésemmel kötelezett is arra, hogy theol. tanár legyek. Mint ezen protestáns és pedig protestáns *elvi* alapon álló egyén törekedtem arra

1. hogy a theol. főiskolán a tanszabadság mondassék ki a tanulmányozás mozgató elvéül;

2. hogy a zsidó és ker. vallás is az általános tudomá-nyos fejlődés keretébe helyeztessék az általános vallástör-ténet útján;

3. hogy a szaktanári rendszer állapíttassék meg;

4. hogy a szakszerű önálló művelés érdekében a hall-gatók is *tudományos* semináriumban dolgozzanak;

5. hogy a theol. tudomány önállósága és szabadsága érdekében maga a főiskola lehetőleg a szűkebb látókörű nemzetiségieskedő provincialismus, valamint a papság, neve-zetesen a püspökök befolyása alól kivétessék s közvetlenül az egyetemes egyház és annak világi felügyelője hatósága alá kerüljön. — Mig a kath. egyház ereje a papokban, addig a mienk a világiakban van.

Egyoldalulag tudományos irányu lesz ezen képzés: azt tudtam; de azt akartam is, mivel tudományos képzésről,

eszmények alakulásáról lehet csak is szó főiskolán s mivel maga az élet azután eléggé gondoskodik akár külön intézmény útján (lelkészi gyakorlati seminarium vagy káplánság) a gyakorlati képzésről s minden intézmény nélkül is az eszményekkel való megalkuvásról.

Ezek voltak azon közelebbi szilárd világító célpontok, a melyek theol. tanári munkásságomat irányították, s melyek addig, míg Pozsonyban voltam a theol. akadémiában, annak szervezésében, életében azért nyertek életet, mivel nem álltam magamban, hanem mivel organuma lehettem azon prot. közszellemnek, mely mindig kölcsönhatva a nemzeti szellemmel, akkoriban táplálkozva a *nemzeti* önállóság, autonomia és szabadság szelleméből — a mi egyházunkat is lelkesíté.

Belekerültek a mi püspökeink is a főrendiházba, s ezen egyházunk szellemével ellenkező rendi kiemelkedés megzavarta a papság helyzetét, lelkiületét, érziületét. Az egyenjogúság hazug frázisa a katolikus egyház utánzására bírta lelkészeinket, úgy hogy a lelkészekből mind inkább papok lesznek, kiknél a fősuly nem a személyiségen, hanem a hivatalon fekszik; — kik állásukat nem a hivatás, hanem a hivatal szempontja alá helyezik. Uniformis a papnak! hivatalos óra a hivekkel való érintkezésre! nem a hivekkel való együttes aggódás és együttes öröm a mindennapiakra nézve, hanem készpénz! nem a hivek személyiségének pastorizálása, hanem a vocátorban megállapított functiók végzése: ezek a jelszavak és szempontok emelkednek ki és uralkodnak s így igen-igen természetes, hogy nem a boldogság, hanem a boldogulás lesz a vezérgondolat! a helyzet kihasználása és a fölötti uralkodás az! eszmény! Az anyagiak, a külső világban való szereplés és uralkodás lépnek előtérbe! A politika terén kívánnak a papok szerepelni s az állam segélyétől várnak mindent kevés önérzettel. Az önállóság, az autonomia érzése ez ellen tiltakozik: ezért gúnyolják az egyház autonom intézményeit, nem tisztelik az önálló tudományos kutatást s a leviták módjára kívánják megalázni a tudományos kutatás prófétáit, meg akarják őket fosztani az anyagi gondoktól ment munkásság nyugalmától s az egy szaktárgyba való concentratio lehetőségétől; s így

akaratlanul is eljutnak a katholicismusnak legsajátosabb, IX. Pius óta nyíltan hirdetett dogmájához, hogy a tudomány fölött áll az egyházi tekintély. Ők a tekintély képviselői, ők intézkednek ezért a tudomány dolgában!

Ezen légkörből nőtt ki „a magyarországi ág. h. evang. ker. egyház *theologiai rendszere*.”

A tekintély emberei ültek egybe, kik a gyakorlati élet terén, sőt a theol. tudomány egy-egy terén is komoly munkásságot fejtettek ki, de a kik közül nincs egyetlenegy sem, a ki élethivatása szerint theologus, theol. főiskolai tanférfiú lenne. Szakemberre nincs szükség, hisz a püspökök, mint ilyenek, tekintélyes állásuknál fogva legjobban tudják, hogy egyházuknak minő theol. tanintézetekre van szükségük.

Itt van a nagy tévedés! A kath. egyház a theologiai tudományt és így az igazságot is csak eszköznek tekinti, ellenben a prot. egyh. a theol. tudományt, mint minden tudományt, mivel az igazságot kutatja, önállónak, önczélúnak tekinti, a mely minél szabadabban, minél önállóbban fejlődik ki, annál inkább szolgálja az igaz protestantismus igaz érdekeit is! Már a javaslatot készítő albizottság összeállítása tisztán kath. antiprotestáns jellegű.

S már most mit csinál e bizottság?! Megalkotja „a magyarorsz. ág. h. ev. egyháznak *theol. rendszerét*!” Ugyan mi ez?! „Theol. rendszer!!” Ez lehet theol. világnézet, lehet dogmatika, lehet végre theol. etika is, lehet nem bánom még a gyakorlati theológiának is rendszere: lehet mind ez: csak az nem, a mit itt jelölni akar. A bizottság írója még a theol. terminusok terén sem otthonos!!

Ha már most magát ezt a „theol. rendszert” közelebb veszzük tekintetbe: úgy a jelzett irányzatnál fogva legkevésbé sem csudálkozunk azon, hogy a protestantismus lényegéből levezetett követelményekkel teljesen ellenkező követelményekre jut a theologiai főiskolaügy szervezését illetőleg.

ad 1. Az első követelményre nézve, a tanszabadság elvére nézve nem meri magát a prot. köztudattal ellenkezésbe helyezni, s így azt kívánja, hogy a theol. főiskola a theológiát a tanszabadság elve alapján önállóan művelje,

csakhogya oda teszi és pedig ezen elvvel coordináltan (az 5. §-ban) a másik alapot: az evang. egyház **tanait**. Ez fából csinált vaskarika: sem az egyik sem a másik nem *állhat* egymás mellett. A lutheránus — a hol lehet közvetít, de nem állíthat egymás mellé homlokegyenest ellenkezőt. Pedig itt azt teszi.

Egészen más alapra helyezkedett a zsinat, midőn a 216. §-ban a theol. főiskolák feladatául csakis a theológiának, *mint tudománynak önálló művelése alapján* lelkészek, középiskolai vallástanárok és theol. tanárok képzését tűzte ki s akkor is, midőn a 220. §-ban azt mondja, „a theol. főiskolák alapelve: az egyház hitelveinek megtartása mellett, a tanszabadság.“ A 216. §. a theológiát absolute a tudomány álláspontjára helyezi. A 220-dik pedig a tudományos kutatás alapelvét alkalmazza a theológiára és pedig egy oly megszorítással, a mely tulajdonkép a vallás és gondolkozási és így a tanítás szabadságának is mélyebb alapját adja. Csak az igazán szabad, a ki az önkény, valamint a történeti hatalom rugója alól felszabadult és csakis a Krisztusban kijelentett szeretet Istenében találta meg léte és élete alapját és Isten erejében érvényesíti a haladó emberiség javára az ő benne egyéni erőre emelkedett istenit, isteni célgondolatját. Ezt kívánják egyházunk hitelvei, az a formális elv, mely Istennek a Krisztusban megjelent igéjére utal; és a materiális elv, mely eltekintve a cselekedettől, érzületet s eltekintve az emberi közvetítőktől, Istenben való közvetlen életet (hitet) és ebben boldogságot (megigazulást) kíván. Ez mind egy mibennünk lefolyó isteni actus, a mely minket önkénykedő természetünktől és a világtól felszabadít s így erőt ad az önálló szabad vallási életre és gondolkozásra s így a vallottnak tanítására is. A tan ellenben és pláne egy bizonyos egyház bizonyos időben vallott tanának elfogadása: ez nem isteni elv, hanem lehet egy ily isteni elvnek — de mindig emberi, véges tényező útján való terménye, a mely *ha* kész, azonnal elveszti még elvi erejét is, mivel *elv* csak az, a mi létesít, a mi még nem kész, a mi folyton működik, folyton tökéletesebb és tökéletesebb alakokat, tehát tanokat producál. *Tannak* elfogadása tehát nem egyéb, mint az elvnek megtagadása!!

Ez volt annak oka, hogy én a zsinaton oly határozottan állást foglaltam az egyházi „tan“ kifejezése ellen. A zsinat az elvi alapra helyezkedett és elvetette az ultrák „tan“-i alapját. S ime most ugyanazok, kiknek első sorban kötelessége, hogy a zsinat *törvényeit* respectáltassák és respectálják – készítenek egy oly „theol. rendszert“, mely ellenkezésbe lép a zsinat törvényeivel s a zsinat törvényei hatályának idejében, sőt arra való hivatkozással, egy ellenkező státust kívánnak életbe léptetni!

Ők, a törvény és a prot. igazság őrei, a törvénytelen-séget és prot. elvi szempontból is az absurdumot proponálják!!

ad 2. Minthogy komolyan kívántam a theológiát a tudomány álláspontjára helyezni: ennek következtében nem ragadtam ki a zsidó és ker. vallástudománynak keretéből, hanem igenis a *vallás* fejlődésének folyamatába kívántam helyezni, mint az *egy* szerető Istennek örök kijelentését emberi fejlődésében. Ezen organicus felfogás nemcsak a tudománynak követelménye (mely mindenben a genesis, a sajátosnak egészben való megalapítottságát keresi), hanem ker. vallásunknak is követelménye mindeneket szeretetével átható, fejlesztő, emelő Isten fogalma révén. A hierarchiai bölcsesség mindig extravonattal utazik. Neki a közönséges, a személyiséget egyaránt hangsúlyozó vonat nem kell. Az ő állása extra valami, az ő ker. vallása is extra valami: ezért is a vallás fejlődésébe az ő vallása nem helyezhető, melléje más vallás nem állítható, össze nem hasonlítható anélkül, hogy azt profanálnak ne tekintené. Zsidó hierarchiai Isten fogalom!! Mennyire törpül el Istennek fogalma ama mindeneket átható szeretet és igazság szelleme mellett, mely mindenben, mindenkor ténykedett, minden jó és nemesnek alapforrása és áldó ereje! Ezen ker. demokratikus optimismus persze ellenkezik a zsidós hierarchikus önmagával szemben istenítő, de mással szemben megnyilatkozó pessimismussal!

Elejti ezért is „a theol. rendszer“ az általános *vallás-történetet*, mint önálló disciplinát. Egészen még sem meri elejteni; ezért is csinál ismét egy fából csinált vaskarikát,

midőn azt kívánja, hogy a *bölcsészet történetét különös tekintettel a vallások fejlődése történetére* adják elő (§. 12. l. p.). A ki ezt írta, annak fogalma sincs arról, hogy mi az a bölcsészet, hogy mi az a vallás. Ha egyáltalában van az egész mondatnak értelme, úgy arra kell jutni, hogy az író nézete szerint a bölcsészetnek egyik része a vallás, mivel ezt a részt kell különösen kiemelni. Tán maga is megjed ezen absurdum fölött. Inkább fordítva állhatna a dolog. A vallás egész lényünket szellemi központjában meghatározó tény, a mely megnyilatkozásában *értelmünket* is meghatározza s így theoretikai uton, mint tan is érvényesül: a philosophia pedig a theoria királya; a létet, életünket a theoria útján kívánja megérteni, az ismeret határait stb. meghatározni. A szerző elmaradottságát különben világosan mutatja, hogy ő nem a vallásnak, hanem a vallásoknak fejlődéséről szól. Nincs fogalma a tudomány organicus követelményéről, vagy ha van: úgy azt az ő extra állaspontjánál fogva visszautasítja.

ad 3. A tudomány komoly és intensiv művelhetése érdekében a theol. akadémiának a szakrendszer alapján való teljes szervezését kívántam mindig. Ily alapon létesült a theol. akadémia. Ez alapra helyezkedett a zsinati törvény is a 218. §-ban.

Erről az alapról emeli le a tekintélyes bizottság a theol. tanügyet. Csak a theol. facultásnál kívánja az „egyetemi“ szakrendszer szerint szervezett theológiát (7. §.); már a theol. akadémiáknál ettől eltekint (l. 9., 10., 11. §.). A theol. tanárnál elég, hogy theol. tanár legyen. Nem szükséges, hogy szakember legyen, hogy szakszerű katedrája legyen. A theol. tanár egész természetesen minden szakot taníthat, úgy mint régente! Ezért is le kell fokozni a pozsonyi akadémiát; a szakrendszer alapján követelt 6 tanárt 4-re kell reducálni! (10. §.) a többi theol. intézetekkel egyenlősíteni, egyenrangúsítani kell azt, (76. §.) de sőt még a tanrendet is azért, hogy egyik intézetből a másikba könnyen átléphessen a hallgató (15. §.). Persze ily felfogás mellett lehetséges akár egy tanárnak Pozsonyból való „áttelepítésével“,

(78. §.) akár az ottani „első személyváltozással“ (78. §. a. és c.) a reductiót Pozsonyban és a productiót Eperjesen megcsinálni.

Az azután már egészen mellékes, hogy például Hornyánszkynek Eperjesre való áttelepítésével a hébert ki veszi át Pozsonyban? Majd beletanul az, ki a héber nyelv elemeit is már elfelejtette. Ez kérem *tudományos cynismus!* a melylyel az a bizottság dehonestálta prot. egyházunkat. Ha erre az a bizottság nem gondolt: elég rossz! de ez esetben is legalább azt bizonyítja, hogy a szakrendszerről, annak nagy fontosságáról, mikor ilyesfélét irt és elfogadott, fogalma sem volt.

ad 4. De úgy látszik, hogy legalább a semináriumok szervezésével kívánja helyre ütni a szakrendszer hiányát. 10—11 semináriumot is vesz fel. Hogy mit ért a „theol. rendszer“ írója seminárium alatt, bajos azt meghatározni. Seminárium mellé zárjegy közé „gyakorlati órák“-at teszi. A parenthesis gondolatainkat valamely ismeretnek *alkalmazására* irányítja. A meghatározás azonban ezen semináriumok tárgyául theol. kérdések megbeszélését, megvitatását és írásbeli feldolgozását tűzi ki. Az egyes semináriumok tárgya pedig inkább az első felfogásnak ad igazat. A szerző talán érzi, de nem tudja azt, hogy tudományos és gyakorl. seminárium közt különbséget kell tenni. Az első a tudományba való közelebbi elmélyítést és önálló munkássági kísérleteket követel, a másik pedig ügyességnek gyakorlás útján való megszerzésére irányul. Ott a forrástanulmányokon, a tanulmányozás actusán fekszik a súly: itt az *eredmény* ügyes alkalmazásán!

Ha már most komoly semináriumi munkásságot akarunk: akkor a seminárium választását a hallgató szabadságára kell bízni. A ki a philosophia iránt komolyan érdeklődik, ám vegyen az részt a 4 éven át a philosophiai semináriumban, a ki pedig exegesis iránt érdeklődik, ne legyen csak 2 évre szorítva vagy pláne az, ki a gyakorlati lelkészkedés iránt bír különös hajlammal, ne csak egy évig gyakorolhassa magát a gyakorlati semináriumban. Ha a paedagogiai és

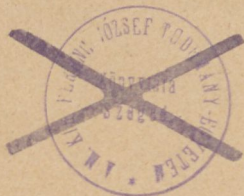
didaktikai szempont kívánatossá teszi is azt, hogy bizonyos óraszámmal semináriumokban dolgozzon a theologus, azt azonban, hogy mily semináriumok felelnek meg a theologus közelebbi irányzatának: ezt kijelölni, sőt még semesterekre is beosztani bizony nem szabadna. Iskolászerűvé válik ezáltal az, a mi leginkább tudományos jellegű.

Az öreg gymnasium rémje kísért mindenütt. A mint a semesterekre megszorított semináriumok nem engedik meg az egy-egy tantárgyba való elmélyedést, úgy lehetetlenné teszik azt az *évente* leteendő **vizsgák**. Alig hogy be akart egy-egy hallgató mélyedni kedvencz tantárgyába, — már is felrázza őt e stúdiumból az év végével teendő vizsgának a mumusa. A vizsgáért kell tanulni; a tanulás eszközzé válik s megszűnik a tanulmányozás és ennek önczélú jellege. Minél több a vizsga: annál kevesebb a tanulmányozás. Úgy látszik, hogy nem is a tanulmányozás, hanem a tanulás, nem az önálló munkásság és elsajátítás, hanem a befogadottnak kész producálása és tetsző bemutatása: ez a főérdek!

Ezen éppen nem prot. irányzattal függ össze a philosophia megszorítása, a tudományos exegesisnek 2½ évre való reducálása és a 4-dik évnek tisztán gyakorlativá való tétele. Tudományos exegesis, ez a prot. theológiának egyik alapja, és folytonosan művelendő életforrása. Ne zavarja meg ez alapvetést tulkorán a dogmatika! és ne szakítsa meg a biblia tudományos studiumát már a negyedik év!!

Mintha bizony csak is azért szorult volna le a tudományos studium 3 évre, hogy a theologus e studiumon már a theol. főiskolán is mi hamarabb túl essék! Mintha bizony még a 3 éven belül is azért aprózódott volna el a theologusnak ideje a különböző tárgyakra és semináriumokra és colloquiumokon kívül még az évi vizsgákra is, hogy rá ne érjen egyhuzamban komolyan elmélyedni egy-egy önálló studiumba!

Ezen feltevésben megerősít még egy igen fontos körülmény. A kritikátlan befogadás csak akkor lehetséges, hogy ha vannak hivatalosan megállapított, normául szolgáló tankönyvek s ha a tantárgy előadásában is az összes tanulók egyöntetű módszert követnek. Ez uton távol lehet tartani az egyes egyén világnézetén alapuló sajátos nézeteknek

behatolását, a különböző felfogások érvényesülésével a tudományos kételynek feltámadását; s így elejét lehet venni annak, hogy az egyes theologusban tán az egyházi tanokkal meg nem egyező nézetek keletkezzenek s így ismét elejét lehet venni annak is, hogy majd később, akkor, midőn a theológusok a szószékre akarnának lépni — ha lelkiismeretesek, e pályától megválnak, s ha nem lelkiismeretesek, esetleg a kétely csíráját elhíntsék még a gyülekezetekben is! — Ezért is fontos a tankönyv! Félre a kéziratos füzetekkel! Fontos az egyöntetű eljárás: ezért is szükségesek a havi didaktikai értekezletek, a melyekben a tanárok ezen egyöntetű módszeres eljárásban megegyeznek!!

Ezen kételytől elvonó, a dogmatismusba mesterségesen benevelő módszert kívánja a theol. rendszer írója, midőn a 21. §-ban azt mondja: hogy „tankönyvül csak az használható, melyet az akad. tanári kar értekezlete olyanul elfogadott.“ „A kéziratos füzetek használata meg nem engedtetik“ és a 31. §-ban: „A tanári kar az egyöntetű módszeres eljárás érdekében havonként didaktikai értekezletet tart.“...

Ez tehát nem félrebeszélés; ez nem egy aquinistikus alapra vissza srófolni kívánó püspöki semináriumnak receptje: ezt a XX. század magyarországi ág. h. ev. ker. egyházának mind a 4 püspöke jelenlétében felolvasott és általuk el is fogadott, aláírt „theol. rendszer“ szóról szóra tartalmazza! Mit szólna egy németországi prot. főiskolai tanár ahoz, hogy ha hallgatói számára egy testület jelölne meg tankönyvet s mit szólna ahoz, hogy előadásának módszerébe collégái is havonként beavatkoznának. *Risum teneatis amici.*

Mi volt Luther theol. ujjászületésének alapja? valjon nemde a kétely?! Mi minden haladásnak rúgója?! nemde a kétely!? Mi a protestantismus sajátos charismája?! nemde a sajátos, egyéni vallási meggyőződés, melyre éppen a történeti hatalmak, az egyházi tanok ellen feltámadt kétely alkalmából Isten segédelmével eljutott az egyes!?

De mind ez — úgy látom — a „theol. rendszer“ írójának nem kell. Kell szép engedelmes, csendes, semmi kétely által meg nem zavart befogadás!

ad. 5. S ez végre természetes is; mert nem kell neki a most létező, csakis az egyetemes egyház hatósága és így az egyetemes felügyelő alatt álló, ezért is a szűkebb látókörű provincialismust, valamint a hierarchikus irányt kizáró theol. akadémia; hanem kell neki e helyett egy püspöki seminárium, a mely nemcsak egy, hanem két püspöknek áll gondozása alatt.

A püspök dönt a fölött, hogy jogérvényes-e az akadémiai hallgatót kizáró ítélet (43 d); ő elnököl a III. év végén leteendő szakvizsgán, valamint a IV. évben végzendő lelkészjelölti vizsgálaton (48. §.) Ő a káplánság közvetítője (55). Ő küldi ki a felavatottat a segédlelkészi állomásokra (56 §). „A püspöki kiküldetés nélkül senki sem nyerhet segéd lelkészi, illetőleg helyettes lelkészi alkalmazást.“ (56. §). „A segéd lelkész a püspök által részére kijelölt állomásról csakis püspöki engedéllyel távozhatik másra, illetőleg más segédlelkészi állomást csakis újabb püspöki kiküldetés által nyerhet“ (57. §). „A segéd lelkészeknek ekként történt elhelyezését a püspök bármikor megváltoztathatja.“ (58. §.)

Igy tehát fegyelmi, tanügyi, elhelyezési tekintetben a theologus végre is a püspöktől függ! s így a theol. akadémia is ezen összefüggésben mindinkább egészen a püspök befolyása alá kerül. Csak a theol. tanári vizsgának szabályzata marad a régi: csak itt elnököl az egyet. felügyelő.

S most már mindezek után mikép minősíti a „theol. rendszer“ írója az így átalakítandó theol. akadémiát szemben a még létezővel?!

Szószerint azt állítja: hogy „e javaslattal távolról sem szándékunk avagy célunk talán a pozsonyi egyetemes theol. akadémia *visszafejlesztése*“ (39 lap). „A tanári létszámnak 7-ről 5-re való leszállítását azon tudatban javasoljuk, hogy az akadémia ennek *daczára megmarad ugyanazon színvonalon*, a melyen eddig állott.“ 40. lap.

Ez egyszerű hypokrisis! Ez nem önámítás, ez — ha betudhatóságról lehet még beszélni, tudatos tagadása a fény-állásnak. Ne legyen az vissza fejlesztés, nem színvonal alásüllyesztése, midőn az eddig létező tanszabadság elvét — a

vele coordinálva felvett egyházi tanokra való kötelezettség illusoriussá teszi? midőn az a „theol. rendszer“ a zsidó és a ker. vallást az összfejlődés folyamatából s így a tudom. haladás köréből kiragadja? midőn a szaktanári rendszeren tudal? midőn 6 rendes tanár helyett 4 rendeset alkalmaz? midőn azt meri mondani, hogy e 4 ember ugyanannyit dolgozik, mint ama 6 szakember? midőn a kötelező semináriumokkal elhalmozza a hallgatót, a philosophicumot háttérbe szorítja, a tudományos exegesisnek jelentőségét nem méltányolja, az elméleti tanfolyamok számát háromra reducálja, s szemben az eddigi tanítási szabadsággal, megszabja a tankönyvet, sőt megszábatja a tanítási módszert didaktikai értekezleteken? midőn ezen magában álló, az egyetem és az egyet. felügyelő közvetlen felügyelete alatt álló intézetet ismét a kerületeknek, püspökeiknek alárendeli! Az ember bámul és ismét csak bámul, midőn olvassa, hogy mindez nem visszafejlesztés, nem a színvonalnak alá sülyesztése!! A történeti igazságnak itt már más a kriteriuma! Tán eljutott már a theol. rendszer írója ama cardinális álláspontjára, ki a csalahatatlansági dogma kihirdetésekor triumphálólág kiáltott fel: győzött a dogmatikai igazság a történeti fölött!

Úgy látom tényleg, hogy a történet, a traditio szelleme, a mi prot. egyházunknak 100 év óta érvényesült törekvése érthetlen módon ép a traditio őrei részéről ignoráltatik. 100 éve annak, mióta a nemzeti nevelés eszménye egyházunk theológiáját is a külföldivel szemben önállósítani törekszik; törekszik egy a kor, valamint a tudomány követelményeinek megfelelő theol. főiskolát teremteni. Facultásnak nevezte ezt a XIX. sz. elején: de a Habsburgok még a jelennél is inkább csüggttek a Gesammtmonarchie eszményén. A nemzeti szellemű nádor is hiába közvetített ez ügyben. Bécs kapta meg a nem is kért theol. facultást s a magyarok elől elzárattak a német egyetemek, theologusaink Bécsbe kényszerültek. A nemzeti felébredés a negyvenes években őseinket ismét arra indítá, hogy újra egy közös prot. főiskola létesítésén fáradozzanak; a nemzeti elnyomás e munkát is beszünteté, de ennek daczára már az 50-es években létesült a közös prot. theologiai főiskola Budapesten

rövid időre, mert anyagi alapjai gyöngék, tanárai kis számuak s nemsokára széthúzóak voltak. Acsán nyert egy önálló, tökéletesen felszerelt theol. akadémiának eszménye határozott alakot; mely ha lehetséges Budapesten létesüljön, ha nem, úgy azon theol. intézet alapján, mely a legtöbb anyagi és szellemi előnyöket nyújtja. Pozsony nyújtá ezeket: úgy hogy itt és nem másutt nyitotta meg egyet. egyházunk ez akadémiát. Ezen akadémiának s nem a többi kerületi theol. intézeteknek fejlesztésére kötelezte magát az egyetemes egyház; ebben kívánta az ősök eszményét megvalósítani.

A zsinat ezen akadémiának kívánta megadni a *törvényes alapot* arra, hogy facultássá szervezkedjék. A zsinati törvények alapjára helyezkedett az általam készült és beterjesztett — a mint hallom elveszett, de az impurumban kezemnél levő theol. tanügynek szervezete, midőn tényleg a theol. akadémia mint a szakrendszer alapján teljesen szervezett főiskola számára a facultási czimet és jogokat lefoglalja s a többi theol. tanintézeteket az anyagi és szellemi erők felszabadítása czéljából szintén teljesen szervezve, 2 évi tanfolyamokra szorítja le; s utal arra, hogy mikép válhatnak ezen theol. intézetek is egyetemes jellegűekké, a mint azt a zsinat kívánja.

Az egyetemes egyháznak egyházi és nemzeti érdekből kiinduló irányzatával szemben foglal állást a „theol. rendszer.“ Azok, kik magas állásuknál fogva az egyetemes érdek szolgálatára hivatvák: most a particuláris érdekeket, egyesek ambíciójának, a püspöki hatalmi kör tágitásának érdekeit szolgálják, midőn ez önállóságában „senki szigetének“ nevezett theol. akadémiát, apáink egyházi és nemzeti törekvésének ezen egyszülöttjét lefokozzák, vissza felé fejlesztik s magukat is a zsinati törvénnyel a leghatározottabb ellenkezésbe helyezik. Facultást és theol. tanintézetet ismer a zsinat — nem pedig theol. akadémiákat. Az egyetemes gyűlés sem áll a zsinat fölött, még kevésbbé helyezheti magát a zsinat fölé az egyetemes gyűlés által kiküldött — bár a püspökökből álló — albizottság.

Utalhat azonban a „theol. rendszer“ írója bizottsága munkálatának 7. és 8. §-ra. Én az állam által felállítandó

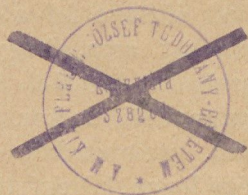
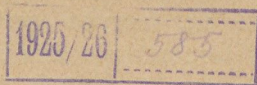
ág. hitv. ev. theol. facultás hangoztatásában csakis olyanféle cosmopolitai ürügyet látok a létező concret kötelesség kikerülése czéljából. Egyetemes egyházunk sohasem akarta azt, hogy az állam állítson fel számára theol. facultást, még az igazán szabadelvű Eötvös ministeriuma idejében sem. Helyesen tette ezt; mert a theol. tanügy, ha bármely ága a tanügynek — igazán *felekezeti*. Nincs érdekünkben, hogy a kormány ezen ügyünkbe belenyuljon. Tudjuk, hogy Bécsből minő szándékkal tervezték már egyszer egy prot. theol. facultás felállítását. A külföldi egyetemekről beszivárgó gonosz elvek ellensúlyozása végett és a végett, hogy a tanárok a bécsi udvartól való függésük alapján veszélyes tanok terjesztésében meggátoltassanak (L. Mária Therésiának 1761-ben szeptemberben az erdélyi udvari cancelláriához intézett kéziratát.) kívánta Mária Therezia a prot. theologiát kath. érdekből felállítani. Aggódva nézünk a jövőbe. Tudjuk, hogy emberi számítás szerint mi vár reánk. De még a jelen vallás és közokt. kormányunkba se vethetjük teljes megnyugvással bizalmunkat. Ha a r. kath. theol. facultásnak helye van az egyetemen, úgy ennek értelme csakis az lehet, hogy a facultásnak hallgatói is behelyezkedjenek azon egyetemi közszellemben, mely különösen a philosophiai facultás keretén belül érvényesül. S most mit látunk? A theol. facultás előadási nyelve a magyar egyetemre vonatkozó törvény ellenére latin, a mely mint ilyen is már elszigeteli a theologiát a többi facultásoktól. Továbbá a helyett, hogy a theologusok hallgatnák a szükséges philosophiát a philosophiai facultáson — a helyett bele állított szabadelvű miniszterünk egy aquinista philosophust a theol. facultásba — úgy hogy maga a miniszter is felmenti a r. kath. theologusokat a philosophiai facultáson való hallgatástól, tehát előmozdítja az egyetemen a seminaristikus elkülönülést. — Hogy a jogi facultáson nem Píkler győzött, hanem a tudomány szabadsága ellen küzdő intolerantia: azt mindenki tudja; a mint szintén köztudomásu, hogy az a keresztügy, mely annyi pártfogásra talált, s mely ellen, valamint az állami iskolák katholizáló törekvése ellen, hiába várjuk az erélymegnyilatkozását, nem fokozhatja bizalmunkat a kormány iránt.

De az egyetem is kénytelen volna a theol. fakultások felállítása ellen — minden németországi analógiák daczára — protestálni. Az egyetemi tanulmányozás feltétele a szabadság. A felekezetek — úgy, a mint azt még a protestánsra nézve is „a theol. rendszer“ is mutatja, tanokhoz kötött tanulmányozást követelnek s a felekezeti theol. tanár még akkor is, ha az egyetemnek rektora — püspökének hatósága alatt áll s annak engedelmeskedik, — a mint azt szintén a pesti keresztmozgalom mutatta. Már most, pláne akkor, ha az állam minden felekezet számára külön theol. facultást akarna felállítani a tudományegyetemen — éppen ezen kötött facultások kerekednének többségre még a senatusban is s így az egyetem szabadságát ad absurdum vezetnék.

Az egyetem azért is köteles ezen eszme ellen küzdeni, a mint kénytelen ezt tenni az állam is, ha interconfessionalis állam akar lenni. Az állam interconfessionálításával adva van, hogy a vallás privátügy, hogy az államra nézve nincs ingerentia, hogy polgárai vallásával *positive* foglalkozzék. Ha pedig mégis foglalkoznék, nemcsak az ellenőrzés, hanem a positiv építés céljából: úgy ismét egyházunk részéről mai nap annyira hangsúlyozott felekezeti egyenjogúság elvé-nél fogva köteles lenne minden felekezet számára külön-külön theol. facultásokat felállítani, a mi még a legnaivabb felfogáson is túlmenne. Ne akarjunk mi ez egyenjogúság czímén lefoglalni magunk számára olyasmit, a miről tudjuk azt, hogy a többi egyenjoguaknak az meg nem adható. — Csak egyetlen egy módja lenne az állam által felállítandó theol. facultásnak t. i. az, hogyha az állam egy valóban tudományos, ezért is interconfessionális vallástudományi facultást, vagy legalább is a philosophiai facultáson belül, vallástudományi tanszékeket állitana fel s kötelezné az összes magyarországi theologusokat arra, hogy az egyetemen a vallás tudományával szabadon legalább is 2 éven át foglalkozzanak. Nemzeti szempontból, de ker. tolerantia szempontjából, nem különben tud. szempontból ezen intézménynek végtelen nagy jelentősége lenne!! Megértünk-e erre? feleljen kiki őszintén. Majd 30 év óta hirdetem ezen eszmét — még ellenmegjegyzésre sem adott alkalmat; oly utopistikusnak tűnik fel az, hogy ignorálják azt.

Ne állja tehát útját theol. akadémiánk fejlesztésének egy oly phantom, mely csakis a kötelességmulasztás ürügyeként bír értelemmel.

Mindezek alapján tekintettel arra, hogy az a „theol. rendszer“ protestáns egyházunk szellemével, valamint a magyarországi ág. h. ev. ker. egyetemes egyháznak százados törekvésével és létező alkotásaival s nemkülönben a zsinati törvény szellemével a leghatározottabban ellenkezik: én mint az evang. egyháznak ma már csak egyszerű közkatona, ki azonban ott voltam mint szellemi tényező a theol. akadémia szervezésénél, a zsinati törvények alkotásánál s ki férfiúi életemnek javarészét éppen a theol. akadémiáért folytatott odaadó munkában töltöttem el — protestálok a theologiai akadémiának, de az evang. egyháznak is életgyökerében való megtámadása ellen s teszem ezt azon tudatban, hogy ha czélt nem is érek — követeli azt multam, jellemem és ennek alapjául szolgáló lelkiismereti, Istenben minden támadással szemben megnyugvó kötelességérzetem.

XB 15452

